

PRIEREZ VÝVOJOM TESTAMENTÁRNEHO PRÁVA UHORSKÉHO RÍMSKO-KATOLÍCKEHO DUCHOVENSTVA

Zuzana MIČKOVÁ

Univerzita Mateja Bela
Právnická fakulta, Katedra dejín štátu a práva
Komenského 20
974 01 Banská Bystrica
Slovak Republic
zuzana.mickova@umb.sk
ORCID: 0000-0002-3481-3654

MIČKOVÁ, Zuzana. An Overview of the Development of Testamentary Law of the Hungarian Roman Catholic Clergy. In *Studia Historica Nitriensia*, 2026, Vol. 30, No. 1, p. 255-274, ISSN 1338-7219. DOI: 10.17846/SHN.2026.30.1.255-274.

The right of disposition „mortis causa“ has been exercised by the Hungarian clergy at all levels since the Middle Ages, and writing a will is still recommended to the Catholic clergy today. The development of this right in Hungary was influenced by several historical and social factors. One factor that played a fundamental role in all spheres of this power conflict was the right of patronage from the Middle Ages onwards.

One of the consequences of the complicated relationship between the patron and the church was the constant effort to stabilize or codify the testamentary law of clergy, based on the interests of patrons or the monarch as representative of the state on the one hand, and the interests of the church (later Roman Catholic) or representatives of the church on the other.

Other factors influencing the development of this institution were no less important, such as the enforcement of the estate principle in the basic structure of the clergy, or political and religious conflicts, such as the Ottoman threat and recatholization with all its consequences.

In this contribution, we mention the development of testamentary law for the clergy from the Middle Ages to the early 20th century, but the core of our contribution is the situation in testamentary law for clergy in the 17th and 18th centuries. It is precisely during this period that a fundamental turning point can be observed in the establishment of rules governing the freedom of testamentary disposition of clergy at all levels.

Kľúčové slová: testamentárne právo; duchovenstvo; závet; prelát; Uhorsko;

Keywords: Testamentary Law; Clergy; Will; Prelate; Kingdom of Hungary;

Úvod

Dispozičné právo „mortis causa“ bolo uhorským klérom na všetkých úrovniach uplatňované od stredoveku a spisovať závet sa katolíckemu kléru odporúča aj v súčasnosti.¹ Nie je preto nič nezvyčajné, keď sa bádateľ pri archívnom výskume stretne práve s takýmto typom historického dokumentu. Primárnym cieľom tejto štúdie je tak podať prehľadný exkurz vývojom testamentárneho práva duchovenstva, ktorý by mohol byť pre prácu so závetmi duchovných prínosom, keďže dosiaľ v slovenskej odbornej a vedeckej spisbe bola táto problematika skúmaná len parciálne a jej celkový podrobnejší prehľad absentoval.

Vývoj tohto práva bol v Uhorsku ovplyvnený viacerými historicko-spoločenskými faktormi. Podobne, ako dochádzalo ku konfrontáciám medzi svetskou a cirkevnou mocou v oblasti mocenských a majetkových záujmov „inter vivos“, tak sa tieto trenia odrazili aj vo vývoji dispozičného práva uhorského kléru „mortis causa“. Faktorom, ktorý zohral zásadnú úlohu vo všetkých sférach tohto mocenského konfliktu bolo od stredoveku patronátne právo.²

Jedným z následkov komplikovaného vzťahu patróna a cirkvi bola neprestajná snaha o ustálenie, prípadne kodifikovanie testamentárneho práva duchovných, vychádzajúce na jednej strane zo záujmov patrónov, resp. panovníka ako reprezentanta štátu a na strane druhej zo záujmov cirkvi (neskôr rímsko-katolíckej) resp. reprezentantov cirkvi.

Nemenej dôležité boli aj ďalšie faktory ovplyvňujúce vývoj tohto inštitútu, ako napríklad presadenie stavovského princípu v základnej štruktúre duchovenstva, či politické a náboženské konflikty, ako osmanské nebezpečenstvo a rekatolizácia so všetkými svojimi následkami.

V štúdiu sa síce zmienujeme o vývoji testamentárneho práva duchovenstva od stredoveku po začiatok 20. storočia, no jadrom nášho príspevku je situácia v testamentárnom práve duchovných v období 17. a 18. storočia. Práve v tomto období totiž možno zachytiť zásadný zlom v otázke ustálenia pravidiel testovacej slobody duchovenstva na všetkých úrovniach.

Testamentárne právo vyššieho duchovenstva – prelátov sa definitívne upevnilo v záväzných normatívnych dokumentoch, ktoré neboli súčasťou kánonického práva, ale štátneho. Tento stav možno chápať ako kompromis, i keď sa na prvý pohľad môže zdať, že ide o jasný úspech panovníka, resp. štátu na úkor cirkvi. Obe strany si však na určitej úrovni obhájili svoje záujmy. Preláti si za jasne stanovených pravidiel presadili slobodnú možnosť testovania z nadobudnutého majetku a štát si zase udržal kontrolu nad testovaným majetkom prelátov.

Všeobecné rozdelenie uhorského kléru, pôvod cirkevného majetku

Za východiskovú informáciu pri skúmaní tejto problematiky, ktorú si treba uvedomiť je, že duchovenstvo sa delilo na dve základné skupiny. Prvou skupinou boli preláti – arcibis-

¹ Táto povinnosť nie je vyslovene zakotvená v Kódexe kánonického práva, ale je riešená na úrovni diecéz formou diecéznych partikulárnych zákonov. Ako ukážku príklady uvádzame riešenie tejto situácie v Spišskej diecéze. „§ 8 Každý kňaz je povinný napísať testament v duchu chudoby a lásky, pričom diecéznej kúrii oznámi miesto jeho uloženia, ak ho neuloží v archíve kúrie.“

§ 9 Je povinnosťou dekana zistiť, či zosnulý kňaz zanechal po sebe platný testament (porov. 1. DS 224, 2). Ak zomrie kňaz v kňazskom dome, je to povinnosť predstaveného kňazského domu.“ *Dokumenty Druhej synody Spišskej diecézy*. Námestovo 2011, s. 75. Dostupné na internete: https://kapitula.sk/wp-content/uploads/2021/08/Dokumenty-2DS_komplet.pdf; 13.04.2025

² K patronátne právo pozri napr. TOMKO, Jozef. Zriadenie Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1995.

kupi, biskupi, opáti a prepošti a druhou nižší klérus – kanonici, plebáni, kapláni, altaristi atď. Rehoľníci v tomto prípade nie sú dôležitou skupinou duchovenstva, keďže rehoľníci nemali vlastniť majetok a to, čo aj pôvodne vlastnili sa po definitívnom vstupe do rehole stávalo majetkom rehole.³

Spomenuté delenie je dôležité nielen kvôli predstave o hierarchii duchovenstva v minulosti, ale i z hľadiska testamentárneho práva tejto skupiny obyvateľstva Uhorska. Každá z týchto skupín totiž podliehala na konci vývoja tohto inštitútu osobitnému režimu.

Na jednotlivé cirkevné úrady boli naviazané určité majetkové donácie – benefíciá, ktoré mal cirkevný predstaviteľ počas svojho pôsobenia v úrade v užívaní a z ktorých pri riadnom hospodárení plynuli výnosy – obročia. Ako už bolo naznačené v úvode, cirkevné benefíciá tak v zásade záviseli od panovníka a v určitých prípadoch i od súkromných osôb ako patrónov, ktorí boli zároveň aj garantmi nezávislosti a nescudziteľnosti týchto majetkov.⁴ V Uhorsku bolo patronátne právo v tejto oblasti presadzované dôsledne, čo sa odrazilo i na konfliktoch patróna, cirkvi a rodinných príbuzných po smrti cirkevného predstaviteľa. Napriek tomu, že otázka cirkevného majetku bola riešená už od vzniku Uhorska, napr. v dekrétach sv. Štefana, sv. Kolomana, ďalej na synode zvolanej sv. Kolomanom na sklonku jeho života⁵ a neskôr taktiež na synodách a snemoch⁶ iniciovanými nasledujúcimi panovníkmi, dedičské nároky na majetok po zosnulých klerikoch sa pravidelne uplatňovali na základe tzv. „*ius spolii*“.⁷ Toto právo vychádzalo z domnienky, že každý kto prispel na zhodnotenie cirkevného benefícia, mal právo nárokovať si aspoň určitú časť z jeho príjmov. Takýto nárok si uplatňovali nielen cirkevní, ale aj svetskí predstavitelia.⁸ Po smrti duchovného tak často dochádzalo doslova k „vyrabovaniu“ jeho pôsobiska, a to napriek kráľovským dekrétom, či synodálnym záverom (štatútom).⁹ Z neskorších dokumentov je zrejmé, že tento problém pretrvával minimálne do začiatku 17. storočia.

³ V období novoveku sa možno ohľadom tejto problematiky odvolať napr. na závery Tridentského koncilu sesia 25. Dekrét o rehoľníkoch a mníchoch, kde je v hlave 2. uvedené, že, rehoľníkom sa úplne zakazuje vlastniť majetok. To, že po rehoľníkoch dedila rehoľa potvrdili v Uhorsku aj svetské právne normy napr. nariadenia z 30. mája 1795 a zo 4. januára 1836. Pozri taktiež LUBY, Štefan. Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava 2002, s. 529.

⁴ NEMEŠ, Jaroslav. Biskupi a testamenty uhorského duchovenstva v stredoveku. In *Studia Historica Nitriensia*, 2020, roč. 24, č. 2, s. 324.

⁵ Zásadne závery z týchto dokumentov možno vyvodit' dva. Žiadny svetský hodnostár ani vojak nemohol disponovať cirkevným majetkom, len sám biskup. Biskup mal zo svojho nadobudnutého majetku (nie cirkevného) použiť ¼ na úžitok cirkvi a ¼ podľa svojej vôle. V prípade, že zosnulý biskup obdaroval svoje deti na úkor cirkvi, platilo, že polovica z tohto majetku sa mala navrátiť cirkvi. Bližšie pozri: NEMEŠ, Biskupi a testamenty uhorského duchovenstva v stredoveku..., s. 324.

⁶ Napríklad v dekréte Žigmunda Luxemburského z roku 1435 je zákonný článok XXI, ktorého obsahom je, že veci a majetky duchovných nesmú zaberat' svetské osoby. Tento článok bol opäť potvrdený aj na neskoršom sneme v roku 1486. *Decreta Constitutiones, Et Articuli, Serenissimorum, & Apostolicorum Regum, Ac Inclitorum Statuum, & Ordinum, Regni Hungariae, Partiumque Eidem annexarum A Temporibus Sancti Stephani Primi Regis, esque ad Leopoldum Magnum exclusive: Annis videcelit Sexcentis. Quinquaginta Quinque*, in *Publicis Eorudem Comotiis, Conclusi, & Editi, Tyrnaviae, 1742*, s. 198 a 245.

⁷ Tento terminus technicus používalo prioritne kánonické právo vo význame práva na korist'.

⁸ NEMEŠ, Biskupi a testamenty uhorského duchovenstva v stredoveku..., s. 324 – 325.

⁹ Spory o majetok po zosnulých duchovných boli problémom v celom kresťanskom svete. Nebolo to ani zďaleka len uhorským špecifikom. Otázkou pozostalosti predstaviteľov cirkvi sa napríklad už v roku 1139 zaoberal II. Lateránsky koncil. Ten sa v kánone V. odvolal na nariadenia Chalcedónskeho koncilu, že majetok zosnulých biskupov má patriť cirkvi. To isté malo platiť aj o majetku kňazov a iných klerikov. Na tomto koncile bol prijatý aj kánon ohľadom celibátu. Mimo iných argumentov obhajujúcich celibát je zrejmé, že

Kontinuálnu diskusiu ohľadom dedenia po cirkevných osobách tak v Uhorsku možno sledovať od stredoveku až do 18. storočia.

Historický exkurz vývojom testamentárneho práva od stredoveku do raného novoveku

Zmienky o uplatňovaní testamentárneho práva uhorskými duchovnými sú do 13. storočia zriedkavé, čo súviselo s celkovo obmedzenou produkciou administratívnych písomností v arpádovskom období. V zákonoch sv. Štefana sa síce sloboda testovania spomína, no v prípade cirkevných osôb jasne definovaná nie je.¹⁰ Najstarší známy závet je závet ostrihomskeho arcibiskupa Martýria z polovice 12. storočia.¹¹ Ako ďalší príklad uplatňovania testamentárneho práva duchovnými možno uviesť závet prepošta Spišskej kapituly Mutimíra z roku 1273.¹² O rok neskôr bola Ladislavom Kumánskym potvrdená testamentárna sloboda iným spišským duchovným, ktorí pred panovníka predstúpili so sťažnosťou ohľadom zásahov spišského župana do ich testamentárnej slobody.¹³

V roku 1298 za vlády posledného panovníka z rodu Arpádovcov, Ondreja III. bol na sneme konanom na Rákošskom poli prijatý zákonný článok XXIII, v ktorom bolo stanovené, že majetky zosnulého preláta, ktorý nezanechal závet majú byť použité v prospech cirkvi a nemôže ich „ukoristiť“ ani kráľ, ale ani ktorákolvek iná osoba. Naopak v prípade ak podľa práva prelát závet spísal, s majetkami malo byť nakladané v prospech tých, ktorým boli sľúbené.¹⁴

Z uvedeného teda vyplýva, že testamentárna sloboda duchovných uplatňovaná bola, no pravidelne sa tejto slobody museli duchovní, kvôli jej obmedzovaniu domáhať. Za hlavnú príčinu tohto stavu možno označiť skutočnosť, že v najstaršom uhorskom období, bola platnosť zákonov a privilégií obmedzená životom panovníka. Aby boli zákon či privilegium naďalej platné, bola potrebná opätovná konfirmácia nasledujúcim panovníkom. Ďalšia možnosť udržania zákona v platnosti bola, že sa pôvodný zákon vďaka všeobecnej akceptácii spoločnosťou stal vlastne obyčajou.

s ohľadom na cirkevný majetok boli prípadní potomkovia duchovenstva nežiadúcim elementom. O závetoch zmienka nie je. Dostupné na internete: <https://www.papalencyclicals.net/councils/ecum10.htm> 22.07.2025.

¹⁰ Ohľadom testamentárnej slobody predstaviteľov cirkvi sa v banskobystrickom diecéznom archíve nachádza dokument, ktorého obsahom je vývoj testamentárneho práva. Jedná sa o názor, resp. výklad testamentárneho práva cirkevných osôb vikárom ostrihomskej arcidiecézy Ladislavom Lužinským (Luzenszkym) z roku 1783. Jeho výklad II. dekrétu sv. Štefana k tejto téme (čl. 2.) sa opiera o argument, že sv. Štefan síce zakázal disponovať a testovať nehnuteľný majetok udelený cirkvi, podobne ako v prípade komitátov a hradov, ale čo sa týka hnuteľného majetku a výnosov z týchto beneficij (na základe analógie opäť s komitátmi a hradmi) na tento druh majetku cirkevný predstaviteľ slobodné dispozičné a testovacie právo mal. Diecézny archív Banská Bystrica (ďalej DABB), fond Kapitula – Banská Bystrica (ďalej f. K-BB), Inštrukcie k testamentom, nečíslované.

¹¹ NEMEŠ, Biskupi a testamety uhorského duchovenstva v stredoveku..., s. 327.

¹² GLEJTEK, Miroslav. Testamenty a testamentárne právo spišských kanonikov v 18. storočí (testament kanonika Andreja Čepešeniho z roku 1738). In *Studia Historica Nitriensia* 2013, roč. 17, č. 1. s. 86.

¹³ WAGNER, Carolus. *Analecta Scepustii sacrii et profani. Pars I.* Viennae, 1774, s. 262–263. Dostupné na internete https://library.hungaricana.hu/en/view/KozMagyOkmanyarak_Analecta_01/?pg=2&layout=s;25.06.2025. KELEMEN, Emericus. *Institutiones Juris Hungarici Privati. Liber II. De rebus, Volumen I.* Pestini 1814, s. 864.

¹⁴ LÁCLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana. *Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790.* Trnava 2007, s. 101–102

Po definitívnom presadení fungovania spoločnosti na stavovskom princípe začal klérus svoje právo na spísanie závetu opierať i o argument, že na základe krajinského obyčajového práva má rovnaké právo slobodne svoj nadobudnutý majetok testovať ako šľachtici, čo v konečnom dôsledku potvrdzuje aj Tripartitum v časti 1., článku 2., § 1. “... všetci preláci a predstavitelia cirkvi, ako aj baróni a ostatní veľmoži a aj šľachtici a poprední tohto Uhorského kráľovstva, vzhľadom na urodzenosť a majetkové vlastníctvo, požívajú jednu a tú istú slobodu, rovnaké práva výnimiek a imunit, a nikto z pánov nemá väčšiu a ani ktoríkolvek zo šľachticov menšiu slobodu. Preto sa tiež riadia jedným a tým istým zákonom...”¹⁵ Špecifické postavenie prelátov je vyjadrené aj v prvej časti Tripartita, kde sú v článku 2 § 3 charakterizovaní ako tí, ktorí ... *aj bližšie stoja či sedia pri kráľovi a majú prvý hlas v [kráľovskej] rade, sú prvými v zvelaďovaní verejných záležitostí a pri obrane vlasti predstihujú ostatných šľachticov, takže vzhľadom na svoje zásluhy, hodnosti a úrady sú právom uprednostňovaní.*¹⁶

Na druhej strane je však v článku 10 § 3 ohľadom majetkov cirkevných osôb výslovne vyjadrené, že panovník je pravým a zákonným dedičom všetkých prelátov a cirkevných predstaviteľov, a to v tom zmysle, že tieto majetky cirkvi neodníma, ale uvoľnené majetky spolu s cirkvou odovzdáva na spravovanie inej osobe.¹⁷

V roku 1514 nastala ďalšia zásadná zmena, ktorou sa definitívne vyčlenila prelatura výsostne pre šľachtický stav. Prelát bol teda bezpodmienečne zároveň aj šľachticom. Dôvodom uvedeného bolo, že po potlačení Dóžovho povstania bol na sneme v roku 1514 prijatý zákonný článok XXIV, v ktorom sa zakazovalo, aby bola za biskupa vyvolená osoba sedliackeho pôvodu. Panovník na základe svojho patronátneho práva tak nemal od tohto času povýšiť osobu sedliackeho pôvodu na biskupa ani arcibiskupa. Ak by sa to stalo, nikto nebol viazaný takému cirkevnému hodnostárovi odvádzať cirkevné desiatky.¹⁸ Táto skutočnosť mala zásadný vplyv na vývoj testamentárneho práva duchovenstva, pretože preláci boli od tohto času vzhľadom na svoj stavovský pôvod pred zákonom homogénna skupina.

V období novoveku situáciu v Uhorsku taktiež zmenila šíriaca sa reformácia a osmanská okupácia, ktoré otriasli dovtedy pevnou pozíciou rímskej cirkvi, v štruktúrach uhorského štátu. Následkom bola strata nielen politického vplyvu, ale i strata kontroly nad väčšinou cirkevného majetku, ktorý sa dostal buď do rúk protestantom alebo Osmanom. Práve z tohto dôvodu sa cirkev s pomocou panovníka, resp. pod jeho patronátom snažila majetky, nad ktorými mala akú takú kontrolu udržať a tie, nad ktorými kontrolu stratila zase opätovne získať. Za jeden z výsledkov tohto snaženia môžeme považovať aj všeobecne platné zásady pre duchovenstvo ohľadom testamentárneho práva, ktoré boli prioritne prijímané podobne ako v stredoveku tak aj v novoveku na synodách konaných pod patronátom uhorského panovníka.¹⁹ Na týchto synodách sa prezentovali aj závery Tridentského koncilu (1545 – 1563), no testamentárne právo uhorského duchovenstva nimi bolo ovplyvnené len marginálne.

¹⁵ LUKAČKA, Ján. a kol. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou. Bratislava 2004, s. 259, č. 8.

¹⁶ ŠTENPIEN, Erik. Tripartitum. Bratislava 2008, s. 70.

¹⁷ ŠTENPIEN, Tripartitum... s. 75.

¹⁸ LUKAČKA, a kol, Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI... s. 145, č. 57.

¹⁹ GLEJTEK, Testamenty a testamentárne právo spišských kanonikov v 18. storočí..., s. 83–84.

Testamentárne právo duchovenstva v synodálnych záveroch a diplom Ferdinanda II.

Okrem synod sa do určitej miery testamentárnym právom duchovných, resp. jeho garanciou zaoberal aj uhorský snem. Na sneme v roku 1557 bol prijatý zásadný zákonný článok X § 5 upravujúci dedenie po plebánoch a iných cirkevných osobách, na ktorý nadväzovali nasledujúce synodálne závery. V zmysle tohto zákonného článku sa nemali majetky zosnulých plebánov prevádzať na patrónov alebo nadriadených prelátov, ale mali devolvovať na bratov zosnulých. Pritom nezáležalo, či zosnulý kňaz zanechal závet alebo nie. Len v prípade, že by zosnulý kňaz nemal pozostalých pokrvných príbuzných, až vtedy mal jeho majetok devolvovať na biskupa.²⁰ Vo svojom diele tento článok krátko analyzoval napríklad jurista 18. storočia Štefan Huszty.²¹ Je zaujímavé, že podľa jeho právneho výkladu sa pod pojmom bratia mali rozumieť zároveň aj sestry.²²

Základná otázka riešená na národných resp. diecézno-provinčných synodách znela, čo vlastne môže prelát alebo iný duchovný slobodne odkázať svojim dedičom? Akú časť majetku? Spoločná snaha ostrihomského arcibiskupa Mikuláša Oláha a panovníka Ferdinanda I. riešiť tieto otázky bola evidentná už zo záverov diecézno-provinčnej synody z roku 1560 konanej v Trnave, kde sa otázke závetov venovala XXXVI. hlava.²³ Závery vyplývajúce z tohto dokumentu sa týkali možnosti každej svojprávnej osoby spísať závet a následne hrozbe exkomunikácie osobám, ktoré by spísaniu takéhoto závetu akokoľvek bránili. Upravená bola taktiež otázka svedkov, ktorí boli účastní pri spisovaní poslednej vôle. Na rozdiel od krajinského práva bolo stanovené, že dvaja prípadne traja svedkovia prítomní pri spísaní závetu klerika sú podľa božského práva dostačujúci.²⁴ Ďalej bola upresnená problematika výkonu závetu. Čo sa týka samotného objektu testamentárneho práva, duchovným bolo povolené slobodne testovať výhradne majetok, ktorí získali dedením otcovského majetku alebo majetok nadobudnutý od iných osôb, službou, či učením. Benefícia resp. cirkevný majetok testovať nesmeli. Výnosy s týchto beneficií výslovne zmienené nie sú, no je spomenutý hnutelný majetok, nadobudnutý prostredníctvom cirkvi. Z takéhoto majetku mohol testátor venovať časť chudobným, náboženským inštitúciám a tým, ktorí mu slúžili, podľa zásluh ich služby, či už to boli pokrvní príbuzní alebo iní. Posledný bod sa týkal odkazov *ad pias causa*, ktoré mali byť dedičmi, či vykonávateľom závetu doriešené v lehote do šiestich mesiacov, alebo najviac do jedného roka.²⁵

Na nasledujúcej provinčnej synode konanej v Trnave, v roku 1611 pod patronátom panovníka Mateja II. a arcibiskupa Františka Forgáča bolo v záverečnom dekréte po prvýkrát ustanovené (hlava I.), že biskupi a klerici nemôžu slobodne testovať veci slúžiace

²⁰ Decreta Constitutiones, Et Articuli,... s. 481.

²¹ Štefan (Stephan) Huszty (*okolo 1710 Huszt – † po 1772, Jáger) bol uhorský právnik a advokát. V rokoch 1740 – 1748 pôsobil ako profesor uhorského práva na právnickej akadémii v Jágri. V roku 1745 vydal trojzväzkové dielo *Jurisprudentia Practica seu Commentarius Novus in Jus Hungaricum*. LÁCLAVÍKOVÁ, Míriam – ŠVECOVÁ, Adriana. *Dejiny právnického vzdelávania na Trnavskej univerzite v Trnave*. 2 doplnené a prepracované vydanie, Praha 2021, s. 70.

²² HUSZTY, Stehanus. *Jurisprudentia Practica seu Commentarius Novus in Jus Hungaricum Compositus. Liber primus. Editio tertia prioribus correctior. Agriae 1794., Titulus de ecclesiasticis* s. 65–66.

²³ PÉTERFFY, Carolus. *Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata, ab anno Christi MXVI. usque ad annum XXXIV. Pars secunda. Poonii Anno MDCCXLII.* s. 125–126, porovnaj taktiež aj Glejteck s. 83.

²⁴ Pri spísaní závetu podľa krajinského alebo mestského práva boli potrební najmenej piati svedkovia.

²⁵ PÉTERFFY, *Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata...*, s. 126.

na liturgické účely ako kalichy, ampulky,²⁶ korporálie,²⁷ utierky na ruky, mitry, pastierske palice, kazule, pluviále, dalmatiky a ostatné veci súvisiace s liturgiou. Všetky menované predmety mali po smrti klerika zostať cirkvi, resp. kostolu, kde zosnulý naposledy pôsobil.

Táto synoda taktiež nastavila režim dedenia kníh. Knihy po zosnulých klerikoch mali byť použité na budovanie knižníc, prioritne kapitulských. Spomenuté sa vzťahovalo aj na farárov, resp. ich dedičov – kognátov, ktorí v žiadnom prípade nemali pripustiť, aby boli vyrabované knihy a liturgické predmety, a to aj v tom prípade, ak si ich za vlastné finančné prostriedky zadovážil zosnulý. Biskupi – ordinári mali v týchto zmenách ísť príkladom.²⁸

Na spomenutej synode sa prerokúvala aj otázka cirkevného majetku ako takého. Závery k tejto otázke boli publikované v hlave IV. Z nášho pohľadu je zaujímavý konkrétne bod III., v ktorom nachádzame opis vtedajšej situácie v dedení po prelátoch. Doslovne sa v tomto bode konštatuje: „Pred niekoľkými rokmi, bol bez akejkoľvek právnej záštity zavedený zvyk, na základe ktorého komora zabavila úplne všetok majetok mŕtveho preláta, a tak sotva zostali potrebné prostriedky na pochovanie. Nie sú splatené ani dlhy, ak sú zanechané prelátmi, alebo odkazy ad pias causas. Najpokornejšie sa modlíme, aby Jeho Veličenstvo milosrdne napravilo tieto nepríjemnosti a vrátilo cirkevnému stavu jeho bývalú slobodu...“²⁹

Z uvedeného teda vyplýva, že už spomenuté „*ius spoli*“ bolo panovníkom – štátom uplatňované ešte na začiatku 17. storočia. Tento spôsob získavania financií štátom po zosnulých prelátoch bol ospravedlňovaný vysokými finančnými nákladmi spojenými s obranou Uhorska v konflikte s Osmanskou ríšou, načo boli štátom takto získané prostriedky údajne vynakladané.³⁰

Citovanú prosbu „vypočul“ nasledujúci panovník Ferdinand II., ktorý pod výrazným vplyvom diplomatického umenia arcibiskupa Petra Pázmaňa, na sneme v Šoproni 11. decembra 1625 vydal východiskový dokument pre ďalší vývoj testamentárneho práva prelátov. V osobitnom diplome panovník udelil prelátom možnosť slobodného testovania za určitých podmienok a obmedzení.³¹

Diplom riešil dva základné dovtedy nejasné problémy. Tým prvým boli pravidlá týkajúce sa vykonania závetu, no i disponovania s pozostalosťou aj keď nedošlo k spísaniu závetu, a tým druhým bolo vymedzenie testovateľného majetku a jeho spôsobu testovania.

Či už bol vykonávateľ závetu určený v závete alebo nie, alebo by došlo k situácii, že by prelát zomrel bez závetu, panovník v diplome výslovne stanovil podmienky, za ktorých sa s majetkom zosnulého preláta malo disponovať. Ak mal prelát kapitolu alebo bol jej súčasťou (napr. prepoš), napriek tomu, že by v závete určil vykonávateľov svojho závetu,

²⁶ Flaštička používaná v liturgii na víno, vodu prípadne oleje.

²⁷ Kúsok bieleho plátna používaného pri sv. omši.

²⁸ PÉTERFFY, *Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata...*, s. 207–208.

²⁹ „III. *Paucis abhinc annis, absque ullo legum patrocinio introducta est consuetudo, ut Camera, mortui Praelati bona prorsus omnia abripiant, ita ut vix sepulturae necessaria relinquuntur. Debita vero, si quae post se relinquunt Praelati, aut pia legata, nullo modo persolvuntur. Haec incommoda, ut Majestas Sua clementer emendare, ac statum Ecclesiasticum pristinae libertati restituere dignetur, humillime precamur.*“ PÉTERFFY, *Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata...*, s. 214.

³⁰ Pozri taktiež: BITSKEY, István, *Petrus Cardinalis Pazmany Archiepiscopus Strigoniensis*. Trnava 2010, s. 128–129.

³¹ PÉTERFFY, *Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata...*, s. 433–434. taktiež HU MNL OL A 57 – 07 – 0001, A 57 – Magyar Kancelláriai Levéltár – Libri regii – 7. kötet – 23. oldal (1619 – 1633), fol. 483–484. In *Hungaricana* Dostupné na internete: https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/view/hu_mnl_ol_a057_07_0001/?pg=232&bbox=-105%2C-2047%2C3113%2C47,08.02.2026.

kapitula bola povinná ustanoviť zo svojho zboru tri zodpovedné osoby, z ktorých jedna by zastupovala kvázi kráľovstvo.

Tieto osoby boli v prvom rade povinné postarať sa o pohreb zosnulého, následne o odovzdanie hnutelného majetku každého druhu, o zostavenie inventára majetku zosnulého a jeho uchovanie. V prípade, akejkol'vek sprenevery majetku, hrozil vykonávateľom závetu trest exkomunikácie, strata benefícia a strata cti. Vykonávatelia závetu, ako aj spomínané kapitulárne osoby – kanonici určení na vykonanie inventarizácie boli povinní zostavený inventár predložiť ostrihomskému arcibiskupovi, a ak išlo o inú diecézu, tak miestnemu ordinárovi. Navyiac boli povinní predložiť výkazy o plnení si svojich povinností.

Ak zosnulý prelát kapitolu nemal a ani nebol členom žiadnej kapituly, v takom prípade sa o vykonanie všetkých vyššie uvedených úkonov mala postarať buď diecéza, v ktorej zosnulý získal benefícium alebo mal bydlisko, alebo kapitula, prípadne konvent, ktoré sídlili v najbližšej vzdialenosti, a to prostredníctvom cirkevných osôb, ktoré boli na tento účel určené.

Ak sa služobníci zosnulých odvážili z akéhokoľvek dôvodu prekážať výkonu závetu alebo z majetku zosnulého lúpili (teda uplatnili napriek zákazu *ius spoli*), vykonávatelia závetu alebo tí, ktorí boli poverení vypracovaním súpisu majetku, mali v takýchto prípadoch právomoc tieto osoby osobne zadržať, dokonca aj s odvolaním sa na svetskú moc, až do upokojenia situácie.

Čo sa týka majetku zosnulého. V diplome bolo jednoznačne stanovené, že z hnutelného majetku preláta bolo treba prioritne financovať pohreb, ktorý mal byť dôstojný, ale nie zbytočne okázalý. Pri príležitosti pohrebu sa mali vyplatiť aj almužny chudobným v stanovených farnostiach. Ďalej malo byť vyplatené služobníctvo a v prípade potreby veriteľa.

Panovník sa v diplome odvolával aj na závery vyššie zmienenej trnavskej synody (1611), podľa ktorej sa všetky knihy zosnulého odovzdali kapitule, za účelom budovania knižnice. Kňazské rúcha a oltárne predmety sa zase odovzdali cirkvi. Domáce vybavenie, ako stoly, posteľ, lavice a podobne, mali byť ponechané nástupcovi v úrade. Akýkoľvek ostatný zostávajúci hnutelný majetok preláta, aj keby bol alodiálneho pôvodu, mal byť rozdelený na dve časti. Prvá polovica sa mala využiť na výstavbu seminára, alebo ak by bol už seminár dokončený, tak v prospech farností, čo malo v tomto období riešiť situáciu akútneho nedostatku katolíckych duchovných v Uhorsku. Určitá suma sa mohla uložiť aj na úrok, ktorý by bol použitý podľa uváženia ostrihomského arcibiskupa, prípadne iných biskupov, buď na vzdelávanie budúcich kňazov alebo na pomoc farnostiam v horšom stave. S druhou časťou hnutelného majetku, bolo prelátom dovolené disponovať v súlade s kanonickým právom a odkázať ho podľa svojej vôle. V diplome je však vyjadrená i nádej, že testátor napriek dispozičnej voľnosti bude vo svojom závete pamätať na „*hranice, ktoré sú baštou spoločnej vlasti a vlastne celého kresťanstva ako najzbožnejšie ciele*“,“³² čím sa v tomto prípade myslela finančná podpora, ktorá by bola použitá na ochranu hraníc Uhorského kráľovstva, ktoré bolo v tomto období v pretrvávajúcom konflikte s Osmanskou ríšou.

V závere diplomu sa nachádzala sankcia, v ktorej panovník apeloval na všetko obyvateľstvo kráľovstva, ktoréhokoľvek stavu, že ak by sa niekto odvážil konať proti tomuto

³² „*Et de alia hujusmodi mobilia parte, libere liceat Praelatis juxta sacrorum Canonum Praescripta testari, et disponere. Speramus tamen eos confinium, quae communis Patriae, adeoque Totius Christianitatis propugnaculum sunt, ut piissimae causae, in testamentis memores futuros.*“

kráľovskému diplomu, vyslúži si rozhorčenie a najprísnejší trest dedičov a nástupcov, uhorských kráľov.³³

Otázka testamentárneho práva prelátov sa tak prestala považovať za záležitosť cirkev-nú, resp. problém, ktorý sa týkal len cirkvi a patróna. Vydaním panovníckeho diplomu sa paradoxne hlavne z vôle prelátov tak ich testamentárne právo dostalo do prieniku s krajin-ským/ štátnym právom, čo malo byť práve garanciou jeho dodržiavania.

Onedlho po vydaní diplomu, v roku 1630, sa konala ďalšia trnavská národná synoda, znovu pod patronátom Ferdinanda II. a Petra Pázmaňa ostrihomského arcibiskupa. Otázka testamentárneho práva nebola vynechaná ani tentokrát. Išlo však len o doriešenie nejas-ností, ktoré neboli konkretizované v diplome z roku 1625. Na synode sa doriešil napríklad spôsob financovania výstavby seminárov z pozostalosti prelátov. Podľa piateho štatútu sa rozhodlo, že financie z pozostalosti prelátov sa budú ukladať do železnej truhlice, ktorá bude umiestnená v konzervatóriu bratislavskej kapituly. Kľúče od tejto truhlice mala spravo-vať pre väčšiu bezpečnosť a kontrolu ostrihomská kapitula. Peniaze bolo treba do truh-lice vkladať dovtedy, pokiaľ nasporená suma nedosiahla výšku 10 000 zlatých. Následne mala byť uvedená suma uložená na úrok. Úroky z tejto sumy boli určené na vzdelávanie a štúdiá klerikov. Počet podporovaných študentov z jednotlivých diecéz závisel v priamej úmere od toho, koľko prelátov z jednotlivých diecéz na danú sumu prispelo. Manipulovať s predmetnou sumou mohli len v synodálnych záveroch konkrétne menovaní biskupi. Truhlica mohla byť otvorená len ak boli prítomní minimálne dvaja z uvedených biskupov, pričom tretí aspoň prejavil súhlas aj keď prítomný nebol. Všetko sa muselo konať s vedo-mím ostrihomského arcibiskupa.³⁴

V bode štrnástom je zmienka aj o duchovných všeobecne. Duchovní, ktorí spísali závet, mali povinnosť svoje závet predložiť najprv na schválenie svojmu ordinárovi. Pokiaľ závet nebol v rozpore so zákonmi a mal všetky úradné náležitosti, ordinár nemal spôsobovať obštrukcie a závet bol povinný potvrdiť.³⁵ Z majetku tých, ktorí zase zomreli bez závetu, sa suma, ktorá zostala po zaplatení dlhov, vyplatení služobníctva a po dôstojnom pohrebe, pričom sa prihliadlo aj na najnúdznejších pokrvných príbuzných mala použiť na zbožné ciele (*ad pias causas*), na čo mal dohliadnuť opäť ordinár s kapitulou. V ideálnom prípade mali byť tieto peniaze použité na podporu alumnistov – budúcich duchovných.

Posledná zmienka ohľadom testamentárneho práva sa týkala kanonikov. Keďže dosiaľ sa v prípade podpory budovania seminárov hovorilo len o majetku prelátov, bolo navrh-nuté, že by bolo určite spravodlivé, keby zo svojej pozostalosti na tento účel prispievali aj bohatší kanonici, čo bolo zo strany kanonikov aj sľúbené. V záveroch synody je dokonca konštatované, že tak spravili ochotne.

Ďalšia národná synoda zvolaná v roku 1633 posledný krát Ferdinandom II. a ostri-homským arcibiskupom Petrom Pázmányom v podstate potvrdila závery predchádzajúcej synody a dekrét z roku 1625. Z tónu jednotlivých článkov je však jasné, že dochádzalo k nedodržiavaniu prijatých pravidiel, pričom sa zdôraznilo aj dôslednejšie udeľovanie tres-tov pre tých, ktorí by nevykonali riadne exekúciu závetov. Problémom bola hlavne nedô-sledné prispievanie na výstavbu seminárov.³⁶ Z tohto dôvodu bola ustanovená 6 členná

³³ PÉTERFFY, *Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata...*, s. 433–434. Pozri aj Magyar Kancelláriai Levéltár - Libri regii - 7. kötet - 23. oldal (1619 – 1633)..., fol. 483–484.

³⁴ PÉTERFFY, *Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata...*, s. 309.

³⁵ PÉTERFFY, *Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata...*, s. 311.

³⁶ PÉTERFFY, *Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata...*, s. 328, 330.

komisia (z 2 biskupov a 4 kanonikov, z rôznych kapitúl), ktorej povinnosťou bolo nielen dohliadať na to, aby zbierku spravovali kanonici poverení v každej kapitule zodpovedne, ale ich povinnosťou bolo starostlivo zvážiť, ako a akým užitočným spôsobom sa mali vyzbierané peniaze investovať. V zmysle piateho štatútu Národnej synody z roku 1630 bolo opäť zdôraznené, že z úrokov investovanej sumy majú byť podporovaní alumnisti.³⁷

Menovaní správcovia mali svoj úrad zastávať do ďalšej zvolanej synody. Pokiaľ by v priebehu tohto času nejaký z nich zomrel, mal byť bezodkladne nahradený podľa výberu zvyšných správcov.

Zárukou dodržiavania mala byť aj prisaha, ktorú skladali členovia kapitúl. Jej znenie bolo nasledovné: „*Prisahám tiež, že budem dodržiavať konkordát uhorského duchovenstva s Jeho Svätým Kráľovským Veličenstvom, obsiahnutý v diplome nášho najzbožnejšieho kráľa Ferdinanda II. z roku 1625, a postarám sa o to, aby sa dodržiaval podľa mojich najlepších schopností.*“³⁸

V hlave XII. záverov synody sa zakotvilo i odporúčanie pre nižšie duchovenstvo, konkrétne farárov, ktorí mali v pláne spísať závet. Napriek tomu, že knihy a veci súvisiace s liturgickými úkonmi sa v zmysle staršieho nariadenia po smrti klerika stávali majetkom miestnej cirkvi, duchovní spisujúci závet mali túto skutočnosť zakomponovať do svojich závetov. Dôvodom boli príbuzní, ktorí si na tieto veci zvykli robiť nárok.³⁹

Nedodržiavanie daných predpisov však napriek uvedeným záverom neustalo. V roku 1648 sa na národnej synode zvolanej Ferdinandom IV. a Jurajom Lippayom ešte viac prejavilo rozhorčenie nad nerešpektovaním dovtedy prijatých noriem. V ustanovení VII. sa píše, že sa nedodržuje ani konštitúcia z roku 1630 a ani panovnícky diplom z roku 1625, keďže podľa konštatovania v ustanovení, preláti robia závety nielen z polovice, ale aj z väčšiny svojho majetku, a taktiež ho odkazujú na iné zbožné ciele – *pias causas* ako bolo dohodnuté; keďže na základe diplomu panovníka mala polovica pripadnúť vždy na zriadenie seminára, a povolené bolo nakladanie len s polovicou prelátovho majetku. V jednotlivých ustanoveniach sa ďalej uvádzalo, že preláti by mali vo svojich závetoch dôsledne myslieť na zabezpečenie hraníc krajiny a nech sa uvedený diplom dodržiava už len preto, aby ostatné svetské obyvateľstvo nemalo dôvod na sťažnosti a panovník nemal zase dôvod na zrušenie namáhavo získanej testamentárnej slobody. Opäť sa mala posilniť kontrola nad dodržiavaním pravidiel testovania. Uvažovalo sa o vymenovaní dvoch biskupov, ktorí by pre zmenu kontrolovali ostrihomského arcibiskupa a požadovali by od neho vyúčtovania zo závetov prelátov. Predostrela sa taktiež skutočnosť, že napriek častým krádežiam služobníctva z pozostalosti prelátov, nebol dosiaľ nikto potrestaný.⁴⁰

Zaznela tu však aj praktická otázka, na ktorú ale v synodálnych dokumentoch nie je uvedená odpoveď. Išlo o problém, keď majetok prelátov, ktorí zomreli bez závetu,⁴¹ bol rozdelený na dve časti, pričom časť mala byť venovaná študentom – alumnistom a zvyšok

³⁷ PÉTERFFY, *Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata...*, s. 329.

³⁸ „... *juro item, quod concordatum Cleri Ungarici cum sacra regia Majestate, diplomate Regis nostri piissimi Ferdinandi secundi, Anni 1625. contentum observabo, & pro meo posse observari curabo.*“ PÉTERFFY, *Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata...*, s. 329.

³⁹ PÉTERFFY, *Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata...*, s. 330.

⁴⁰ PÉTERFFY, *Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata...*, s. 378–379.

⁴¹ V tomto prípade mali byť majetky zosnulého preláta použité v prospech cirkvi ako to bolo ustanovené v staršom zákonnom článku XXIII z roku 1298. napriek tomu sa takýchto majetkov sa zmocňovala vo väčšine prípadov komora. Pozri vyššie.

mal byť prevedený na zbožné účely podľa nariadenia ordinára a kapituly; knihy a posvätné zariadenie zase odovzdané cirkvi. Príbuzní nededili v tomto prípade nič. Otázka teda bola namierená týmto smerom: Čo by sa malo robiť v takom prípade, ak by zasiahli pokrvní príbuzní? Odpoveď však uvedená nie je. Ďalej vystala otázka, čo je vlastne s financiami z pozostalosti prelátov, určenými na výstavbu seminára? Ako sa s nimi nakladá?⁴² Ani v tomto prípade však odpoveď nenachádzame.

Počas celého 17. storočia, tak možno aj cez vývoj testamentárneho práva sledovať zložitú situáciu tohto obdobia plného vnútorných, či vonkajších nepokojov a politickej nestability. I v testamentárnom práve duchovných je evidentná postupná snaha o opätovné upevňovanie politických a hospodárskych pozícií katolíckej cirkvi v Uhorsku. Tieto síce opäť silneli, no často až po vzájomných neľahko dosiahnutých kompromisoch medzi cirkvou a panovníkom, napriek tomu, že cirkev aj panovník mali v konečnom dôsledku spoločné ciele – rekatolizáciu Uhorska, utlmenie sily protestantizmu a zbavenie sa Osmanov. Osobné a mocenské záujmy však v tejto problematike taktiež zohrávali významnú rolu.

Koloničova dohoda a následné zmeny v testamentárnom práve prelátov

Nespokojnosť zo strany prelátov ohľadne testovacej slobody neprestávala ani na začiatku 18. storočia, takže otázka testovania bola riešená i naďalej.

Od roku 1702 situáciu v dedičskom práve prelátov upravovala tzv. Koloničova dohoda (*conventio Kollonicsiana*).

Koloničova dohoda bola dohoda medzi prelátmi a panovníkom. Hlavnými aktérmi jej vzniku boli opäť, ostrihomský arcibiskup – Leopold Kolonič a panovník – Leopold I. rímsko-nemecký cisár v zastúpení úradníkov dvorskej komory. Koloničova dohoda v zásade vychádzala z diplomu z roku 1625 a diplomu z roku 1675 (tento diplom upravoval výkon úkonov spojených s dedením po prelátoch, či už závetným alebo bez závetným). Dohoda bola síce prerokovaná už v druhej polovici roka 1702, no definitívne bola ratifikovaná panovníkom vo Viedni 15. júna 1703. Následne bolo jej ratifikované znenie odovzdané ostrihomskému arcibiskupovi, aby bolo ďalej s obsahom dohody oboznámené uhorské duchovenstvo.⁴³

Východiskovým predpokladom na uplatnenie práva testamentárnej slobody prelátmi zo svojho nadobudnutého majetku bol podľa Koloničovej dohody kráľovský súhlas – *consensus regius*, ktorý musel prelát od panovníka nevyhnutne získať, aby k uplatneniu tohto práva vôbec mohlo dôjsť.

Dohoda pozostávala zo siedmich bodov.

V prvom bode dohody bolo ujasnené ako postupovať po smrti preláta. Ihneď malo dôjsť k zapečateniu všetkého majetku a dokumentov zosnulého dvoma príslušníkmi kapituly a jedným komorským úradníkom akejkoľvek hodnosti alebo úradu, ktorý sa nachádzal na mieste, alebo v blízkej vzdialenosti. Výnimkou z tohto úkonu bolo náčinie potrebné na bežný chod domácnosti a statkov. Z tohto majetku bolo treba vyhotoviť inventáre, ktoré boli uložené na čo najbezpečnejšie a naj dôveryhodnejšie miesto. Ak by nebola možná prítomnosť zástupcu komory tento úkon vykonali len zástupcovia kapituly, ktorí boli povinní prostredníctvom kuriéra bezodkladne o tomto úkone informovať najbližšieho

⁴² PÉTERFFY, Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata..., s. 378.

⁴³ BONCZ, Ferencz. Katolikus főpapi hagyatékok, körüli eljárás és erre vonatkozó főbb rendeletek. Budapest 1878, s. 59–63. Taktiež DABB, f. K-BB, Inštrukcie k testamentom, nečíslované.

komorského úradníka, čo platilo aj naopak ak by nemohol byť prítomný zase zástupca kapituly.⁴⁴

V bode dva boli upresnené informácie ohľadom inventára, ktorý bol vytvorený spisá-
ním hnutelného majetku (s výnimkou rodových majetkov, ktoré dedili príbuzní, a fun-
dácií – základín, ktoré zostali spojené s benefíciom). Ako bolo spomenuté inventár boli
povinní vypracovať dvaja zástupcovia kapituly spolu s kráľovským človekom alebo komi-
sárom vymenovaným na tento účel kráľovskou komorou. Úplný, prehľadný inventár, opat-
rený pečaťami a podpismi zástupcov kapituly a zástupcu komory, spolu s priloženým ce-
novými odhadmi, teda spravodlivým a nestranným ohodnotením jednotlivých položiek,
bol vyhotovený v troch exemplároch. Jeden exemplár zástupca kapituly odovzdal spolu
so závetom zosnulého ordinárovi, druhý metropolitovi a zástupca komory dal posledný
exemplár do úschovy komore.

Ak zosnulý nemal kráľovský súhlas na spísanie závetu, a tým potvrdenú poslednú dis-
pozíciu/vôľu, jeho nehnuteľný majetok, bez rozdielu, či už išlo o majetok zdedený alebo
nadobudnutý, pripadol ako zákonnému dedičovi iba kráľovi. V takomto prípade nemali
nad majetkom zosnulého zástupcovia kapituly žiadnu jurisdikciu. Povinnosť vytvoriť in-
ventár teda prináležala výlučne komorským úradníkom.⁴⁵

V treťom bode bol riešený ďalší osud pozostalosti, a to v oboch prípadoch, aj keď zá-
vet existoval, ale aj v prípade ak nie. Osoby, ktoré vykonávali rozdelenie majetku v súlade
s poriadkom ohodnotenia majetku v inventári, mali byť určené zo strany cirkvi ordiná-
rom alebo metropolitom zosnulého a zo strany štátu kráľovskou pokladnicou. Veci spísané
v inventári bolo treba bez zbytočných prietahov čo najskôr v určenom poradí rozpredať
a rozdeliť. Ako prvé sa z majetku zosnulého vyčlenili prostriedky na pohreb, v sume hod-
nej úradu a možností zosnulého. Následne sa vyplatilo služobníctvo a v prípade existencie
dlhov aj veriteľia. Ak však zosnulý nadobudol nejaké dlhy na úkor cirkvi, či seminára, tak
tieto sa mali považovať za neplatné.

Všetky knihy užívané a ručne písané kapitulou, ak zomrel člen kapituly alebo ktoré vlast-
nil z dôvodu benefícia, boli darované na rozšírenie, vybudovanie alebo vybavenie knižnice.

Kňazské rúcha, posvätné nádoby a oltárne ozdoby boli taktiež ponechané cirkvi ako
veci už zasvätené Bohu, rovnako ako bolo treba ponechať nástupcovi domáce potreby, a to
stoly a kuchyne, nábytok z pivníc, sedadlá, postele a koberce. Na tento účel bolo cirkevným
osobám s benefíciami povolené ešte za života vypracovať súpis takéhoto domáceho zaria-
denia, ktorý by bol pre ich nástupcu v úrade, v prípade potreby, kedykoľvek k dispozícii.
Za užitočné a potrebné sa taktiež považovalo pre nástupcu vopred zostaviť prehľadný re-
gister urbáru, prípadne register všetkých práv, majetku a úrody z benefícia.⁴⁶

Podľa bodu štyri Koloničovej dohody bolo určené, že práve z nadobudnutého majetku
mal prelát možnosť testovacej slobody, no týkalo sa to len jednej tretiny tejto časti majetku.
Z touto tretinou mohol naložiť podľa svojej ľubovôle a vlastného rozhodnutia, či to bolo
„na útechu duše“ na zbožné ciele alebo pre príbuzných. Druhá tretina mala povinne pri-
padnúť cirkvi, v ktorej zosnulý naposledy slúžil. Časť patriaca cirkvi mala byť podľa želania
zosnulého preláta určená buď na založenie alebo zveladenie seminára, alebo na zvelade-
nie kostolov a farností. Tretia tretina nadobudnutého majetku mala po smrti poručiťela

⁴⁴ BONCZ, *Katolikus föpapi hagyatékok...*, s. 60.

⁴⁵ BONCZ, *Katolikus föpapi hagyatékok...*, s. 60–61.

⁴⁶ BONCZ, *Katolikus föpapi hagyatékok...*, s. 61.

pripadnúť kráľovskej pokladnici. Spomenutá posledná tretina mala byť následne použitá aj v tomto období na obnovu a ochranu uhorských pevností z dôvodu pretrvávajúcich obáv z dohárajúceho konfliktu s Osmanskou ríšou.⁴⁷

V piatom bode dohody bolo zase definované, ktoré osoby boli povinné dohliadať a spravovať uprázdnený cirkevný majetkom a zbožné základiny. Táto úloha pripadla (ešte na základe staršieho cisárskeho diplomu z 29. 12. 1675) dvom zodpovedným osobám. Jedna osoba bola zástupcom cirkvi a jej výber podliehal ordinárovi zosnulého. Druhá osoba zodpovedná kráľovskej pokladnici bola zase delegovaná komorou. Ich úlohou bolo všetko spravovať na základe vzájomnej autority a maximálne sa starať o to, aby sa majetok nepremárnil, jeho výnosy sa neznížili a aby bola zabezpečená kontinuálna hospodárska prosperita uvoľneného benefícia, za čo mali na konci správy dostať primeranú odmenu.⁴⁸

To, že uprázdnené benefícium bolo pre panovníka resp. štát výhodné, je zrejmé zo šiesteho bodu dohody. Všetky výnosy a zisky nazhromaždené počas správy uprázdneného benefícia alebo tie, ktoré by sa zhromaždili počas tohto obdobia až do ustanovenia nástupcu (ak bolo benefícium prázdne dlhšie ako štvrt' roka), sa mali rozdeliť na dve časti, jedna časť išla do štátnej pokladnice a druhá cirkvi. Tento fakt možno považovať aj za jeden z dôvodov, prečo sa panovník často neponáhľal s menovaním arcibiskupa a iných prelátov.⁴⁹

V poslednom bode bola vyjadrená sankcia. V prípade, že by došlo k porušeniu dohody, čo znamená, že ak by sa ktokoľvek, bez ohľadu na postavenie, odvážil odnieť alebo zatajiť čokoľvek z vopred určeného majetku z dedičstva zosnulých cirkevných osôb, alebo dokonca z hospodárskych výnosov a úrody prijatých počas obdobia uprázdneného benefícia, alebo akýmkoľvek spôsobom poškodiť cirkev a kráľovskú pokladnicu, mal byť prísne potrestaný primeraným trestom podľa zákonov, pričom odvolanie na konkrétne právne normy v dohode absentovalo.⁵⁰

To, že spomenutá úprava dedičského práva nebola prijatá prelátmi bez pripomienok a bez výhrad, je zrejmé opäť z nasledujúceho vývoja.⁵¹ Na sneme v Bratislave v roku 1715, síce bola schválená uhorským snemom, čo znamená, že sa stala zákonom, no spolu s ňou bol prijatý zákonný článok XVI o možnosti testovacej slobody pre prelátov z celého nadobudnutého majetku, ktorý mal pred Koloničovou dohodou prednosť. Základnou podmienkou uplatnenia tejto rozšírenej možnosti testamentárneho práva bolo naďalej získanie panovníckeho súhlasu.

Testovacia sloboda sa po udelení súhlasu týkala celého nadobudnutého majetku preláta po vyrovnaní všetkých výdavkov spojených s pohrebom, vyplatením služobníctva, či vyplatením akýchkoľvek podlžností.⁵²

Podľa Koloničovej dohody z roku 1702 sa teda malo postupovať len v prípade, ak súhlas panovníka udelený nebol. Taktiež v prípade ak prelát zomrel bez závetu, bolo s dvoma

⁴⁷ KELEMEN, Emericus. *Institutiones Juris Hungarici Privati. Liber II. De rebus, Volumen I. Pestini 1814*, s. 866. Taktiež BONCZ, *Katolikus főpapi hagyatékok...*, s. 61–62.

⁴⁸ BONCZ, *Katolikus főpapi hagyatékok...*, s. 62.

⁴⁹ BONCZ, *Katolikus főpapi hagyatékok...*, s. 62.

⁵⁰ BONCZ, *Katolikus főpapi hagyatékok...*, s. 52–63.

⁵¹ DABB, f. K-BB, *Inštrukcie k testamentom, nečíslované*.

⁵² *Articuli Diaetales Anni MDCCXV Pro Fidelibus nostris Vniuersitatis Comitatus Comaromiensis*, s. 25–26. Dostupné na internete: <https://dikda.snk.sk/view/uuid:c86a32d6-ae1a-4606-a943-68682147ca00?page=uuid:9deacceb-134f-4440-aa84-ec27c31c3cfb>; 30.08.2025, taktiež *De libera testandi facultate Dominorum Praelatorum XVI/1715*. BONCZ, *Katolikus főpapi hagyatékok...*, s. 63–64

tretinami majetku naložené tak ako to definovala Koloničova dohoda, teda jedna tretina pripadla cirkvi, druhá tretina kráľovskej pokladnici a tretia tretina mala pripadnúť kognátom – príbuzným až do 10. stupňa. Ak kognáti neboli, tak v tomto prípade sa tretia tretina mala rozdeliť medzi cirkev a kráľovskú pokladnicu.⁵³

Darovania uskutočnené počas života s cieľom vyhnúť sa spomenutej dohode, ktorých príčinou a podnetom bola smrť a iné prekážky v užívaní, a ktoré mali podliehať zmenám závetu, sa mali považovať za neplatné. Výnimkou boli konkrétne darovania uskutočnené počas života.⁵⁴

Formálne náležitosti nevyhnutné pre platnosť závetov všeobecne, boli nanovo legislatívne ukotvené taktiež na sneme v roku 1715 v zákonomnom článku XXVII.⁵⁵

Z hľadiska dedičského práva prelátov je potrebné podotknúť, že nedostatok dedičov si podľa uhorského práva mohol prelát vyriešiť aj adopciou,⁵⁶ ktorá bola povolená aj prelátom. Je však otázne, do akej miery sa táto možnosť reálne využila. Na to, aby sa adopcia uskutočnila bol potrebný taktiež súhlas panovníka.⁵⁷

Za vlády Márie Terézie došlo k zmene týkajúcej sa kráľovského súhlasu potrebného k získaniu testovacej slobody, keď panovníčka všetkým prelátom svojej doby poskytla slobodnú možnosť testovať zo svojho celého nadobudnutého majetku pod podmienkou, že sú zaviazaní ponechať svojim nástupcom v úrade základinu – *fundus instructus*, ktorá bude pripravená na odovzdanie vo svojej celistvosti, podľa presne vymedzeného inventára.⁵⁸ V praxi to znamenalo, že prelát až po splnení stanovenej podmienky, teda po vytvorení takejto základiny a po jej zmienení sa v záвете obdržal od panovníka privilegium, ktoré ho oprávňovalo slobodne testovať svoj nadobudnutý majetok.⁵⁹

V roku 1776 bola zase prijatá úprava, že ak prelát nemal príbuzných, tretina, ktorá by im v prípade ich existencie pripadla mala celá pripadnúť štátu. Zanikol tak pôvodný úzus, keď sa táto tretina mala deliť rovným dielom medzi cirkev a štát. To isté sa zmenilo aj v prípade výnosov z uvoľneného benefícia.⁶⁰

Následne boli právne úpravy vydané za Jozefa II. Tieto sa týkali najmä výnosov z uprázdnených benefícií. Išlo o dve nariadenia z roku 1788.⁶¹

⁵³ KELEMEN, Institutiones Juris Hungarici Privati. Liber II..., s. 864–867. Neskôr došlo k zmene, keď aj úžitky a zisky uvoľneného benefícia ako aj celá tretina prelátovho majetku, ktorá mala pripadnúť príbuzným a títo neboli, pripadli od roku 1776 v celku fisku. KELEMEN, Institutiones Juris Hungarici Privati. Liber II..., s. 867.

⁵⁴ KELEMEN, Institutiones Juris Hungarici Privati. Liber II..., s. 867.

⁵⁵ Articuli Diaetales Anni MDCCXV..., s. 34–35. Dostupné na internete: <https://dikda.snk.sk/view/uuid:c86a32d6-ae1a-4606-a943-68682147ca00?page=uuid:6b41bf0f-3720-4894-a6f6-727d96d43f58;30.08.2025>; Bližšie pozri ŠVECOVÁ, Adriana. Formálno-právna stránka zriadenia úkonov posledného poriadku na Slovensku do roku 1950. Bratislava 2010, s. 62 a nasl.

⁵⁶ Adopcia ako inštitút dedičského práva mala viaceru podob. Základné formy boli bratská a synovská. Bližšie MIČKOVÁ, Zuzana – ŠOŠKOVÁ, Ivana. Adopcie v historickom kontexte z aspektu uhorskej právnej vedy. In Štát a právo, 2023, roč. 10, č.1, s. 53–67.

⁵⁷ HUSZTY, Stephanus. Jurisprudentia Practica seu Commentarius Novus..., s. 99–100.

⁵⁸ KELEMEN, Institutiones Juris Hungarici Privati. Liber II..., s. 865.

⁵⁹ Takéto privilegium, resp. kráľovský súhlas bolo v roku 1785 udelené Jozefom II. prvému banskobystrickému biskupovi Františkovi Berchtoldovi. DABB, f. K-BB, k., P113, Protocollum loci credibilis 1780-1795 (ďalej PLC) str. 700 – 702.

⁶⁰ KELEMEN, Institutiones Juris Hungarici Privati. Liber II..., s. 867.

⁶¹ BONCZ, Katolikus föpapi hagyaték..., s. 64–69.

Testamentárne právo nižších rímsko-katolíckych duchovných na prelome 18. a 19. storočia

Mnohé otázky testamentárneho práva nižšieho kléru boli riešené podobne ako v prípade prelátov snemovým článkom z roku 1557 a na synodách, ktoré boli rozobraté vyššie. Konkrétne išlo napr. o povinnosť spisovať závet (synoda Trnava 1560), dedenie kníh a bohoslužobných predmetov (synoda Trnava 1611), potvrdenie závetu ordinárom (synoda Trnava 1630). Čo sa týka výsledného stavu testamentárneho práva nižšieho kléru na prelome 18. a 19. storočia, tak v sumárnej podobe je zachytené napríklad v diele Imricha Kelemena⁶² *Institutiones Juris Privati Hungarici* z Knihy II. O veciach, zväzok I., paragraf 520. Okrem dedenia po prelátoch, ktoré bolo rozobraté celkom podrobne v predchádzajúcich riadkoch sa z tohto diela dozvedáme v teoretickej rovine aj o dedení po ostatnom rímsko-katolíckom klére. Opísané pomery vychádzajú z jednotlivých kráľovských nariadení vydaných v rozpätí rokov 1774 – 1795.⁶³

Kanonici, farári, kapláni a ďalšie kategórie duchovných mali podobne ako ostatní obyvatelia kráľovstva (*regnicolae*) možnosť testovať slobodne.⁶⁴ Konkretizácia časti majetku, s ktorým mohol duchovný voľne disponovať v rámci testamentárneho práva síce v spomenutom diele nie je, no z praxe s archiváliami tohto typu je známe, že túto otázku zvykli upravovať vnútorné cirkevné predpisy ako diecézne štatúty, prípadne štatúty kapituly.⁶⁵ Obsahom týchto štatútov bolo zväčša len odporúčenie, aby duchovní, ktorí svoj majetok podľa starých obyčají môžu slobodne testovať, mysleli vo svojej poslednej vôli aj na potreby diecézy, farnosti a chudobných.⁶⁶ Z praxe poznáme rôzne závetu a dokumentáciu z vykonania závetu nižšieho duchovenstva, čo ukazuje variabilitu a väčšiu voľnosť v tomto smere ako u prelátov. Príkladom sú úkony posledného poriadku dvoch banskobystrických

⁶² Imrich (Emericus) Kelemen (* 26. 2. 1745 – † 26. 3. 1819 Pešť) – v roku 1765 vstúpil v Győri (Rábe) do Spoločnosti Ježišovej, ktorej členom bol do jej zrušenia v roku 1773. V čase zrušenia Spoločnosti študoval teológiu v Košiciach. Po zrušení Spoločnosti Ježišovej sa zameril na štúdium práva a po ukončení štúdií sa stal právnikom a právnym vedcom. Bol profesorom práva v Győri (Rábe), Pécsi (Pätkostolí), Pešti, rektorom Peštianskej univerzity a dekanom jej právnickej fakulty. Jeho najvýznamnejšie dielo sú Inštitúty uhorského súkromného práva, ktoré sa stali prvým učebnicovým zhrnutím domáceho uhorského súkromného a procesného práva. LUKÁCS, Ladislaus S.I. (ed.) *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551 – 1773), Pars II. I-Q, Romae 1988, s. 701.*; LÁCLAVÍKOVÁ, Miriam. – ŠVECOVÁ, Adriana. Uhorská právna obyčaj v znení novovekej právnej vedy. In *Dny práva 2016, Právni obyčej, časť I. Acta universitatis Brunensis, Iuridica vol. 582 Brno 2017, s. 169.*

⁶³ Konkrétne ide o kráľovské nariadenia zo 14. júla 1774, 13. februára 1776, 13. júla 1779, 2. mája 1786, 29. apríla 1783, 13. februára 1788 a 30. mája 1795.

⁶⁴ KELEMEN, *Institutiones Juris Hungarici Privati. Liber II., s. 868–869.*

⁶⁵ K dispozícii na štúdium sme mali štatúty bratislavskej kapituly a štatúty banskobystrickej kapituly. V oboch štatútoch je bod venujúci sa zosnulým kanonikom a ich závetom. Zaujímavým faktom v oboch štatútoch je, že napriek vyššie spomenutým ustanoveniam týkajúcich sa kníh, bolo kanonikom oboch kapitúl na základe týchto štatútov umožnené ich voľné testovanie. DABB, f. K-BB, k. P115 s. 62–63. a DABB, f. Kanonické vizitácie Banskobystrickej diecézy 1754 – 1830 (ďalej KVBD), CV19C I. Dištrikt Zvolen superior 1785 – Banská Bystrica Katedrála zv. I. s. 71–72.

⁶⁶ DABB, f. K-BB, k. P115 s. 62–63 a DABB, f. KVBD, CV19C I. Dištrikt Zvolen superior 1785 – Banská Bystrica Katedrála zv. I. s. 71–72, taktiež bližšie pozri MIČKOVÁ, Zuzana. Závetu cirkevných hodnostárov banskobystrickej diecézy vo svetle kánonických vizitácií a protokolu hodnoverného miesta. In ŠVECOVÁ, Adriana – LANCZOVÁ, Ingrid – GAJARSKÝ, Adrián (eds.). *Právno-historické trendy a výhľady VI. Praha 2021, s. 81 a nasl.*

kanonikov,⁶⁷ z ktorých jeden celý svoj majetok cez konkrétne odkazy zanechal cirkvi a iný si síce splnil povinnosť tým, že odkázal určitú časť majetku cirkvi, ale zvyšok svojho nadobudnutého majetku rozdelil prostredníctvom odkazov celej svojej širokej rodine.

Pre upresnenie a doplnenie Kelemena treba navyiac dodať, že podľa preštudovaných štatútov, v súlade so spomínanými synodami musel byť závet potvrdený ordinárom. Čo možno chápať, tak, že štát si udržal kontrolu nad majetkami prelátov, ale výhradne cirkev mala dohľad nad testamentárnym právom nižšieho duchovenstva. V štatútoch nachádzame aj zmienku o tom, do akej lehoty mala byť posledná vôľa testujúceho vykonaná.⁶⁸

V prípade, že duchovný zomrel bez závetu mala sa jeho pozostalosť deliť na tri časti: jedna časť mala pripadnúť cirkvi, druhá chudobným a tretia kognátom – príbuzným do desiateho stupňa. Ak príbuzní neboli, časť patriaca príbuzným pripadla kráľovskej pokladnici. Na druhej strane ak boli príbuzní chudobní, okrem tretej časti pozostalosti im pripadla aj ďalšia tretina určená chudobným. Svetským klerikom (išlo o osoby, ktoré pôsobili v učiteľských úradoch, na misiách alebo už boli na zaslúženom odpočinku), prináležala rovnako testovacia sloboda. Ak táto skupina duchovných zomrela bez závetu, z jednej tretiny pozostalosti bola vytvorená základina, z ktorej boli vyplácané prostriedky na penziu emeritných profesorov, ich manželiek a sirôt. Druhá tretina pozostalosti bola určená na podporu chudobných študentov a posledná tretina pripadla príbuzným. Voľne testovať mohli aj členovia v tom čase zrušenej Spoločnosti Ježišovej a neskôr aj ďalší členovia zrušených rádov. V prípade však, že zomreli bez závetu, potom podľa povahy osoby príslušného postavenia sa na jeho dedičstve podieľali náboženský fond,⁶⁹ kláštor, chudobní a príbuzní.⁷⁰

Otázka dedenia po pôvodne rehoľníkoch bola riešená i v intimáte z 30. mája 1795. V tomto prípade však nešlo o rehoľníkov ex-jezuitov a rehoľníkov zrušených reholí Jozefom II. Intimát sa vzťahoval na rehoľníkov vystúpených z existujúcich reholí, ktorí sa stali svetskými kňazmi. Vystúpenie z rehole resp. oslobodenie od rehoľných sľubov nebolo jednoduchý úkon. Okrem povolenia nadriadených rehole, prípadne žiadosti smerovanej priamo na pápeža bolo v Uhorsku vzhľadom na patronátne právo potrebné získať k tomuto úkonu i kráľovské povolenie. Tí, ktorí splnili všetky náležitosti sa tešili testamentárnej slobode ako celé nižšie duchovenstvo tohto obdobia. V zmysle intimátu však platilo, že tí, ktorí síce dosiahli oslobodenie od rehoľných sľubov v Ríme u pápeža, pričom zostali v pastoračnej službe, no nezískali kráľovský súhlas – *consensus regius* od panovníka a povolenie od rehole boli vyhlásení za nespôsobilých testovať. Ich pozostalosť mala rovným dielom pripadnúť príbuzným, chudobným a kláštoru, ku ktorému naposledy prislúchali.⁷¹

⁶⁷ Ide o závet banskobystričského kanonika Mathiasa Plathyho, ktorý bol spísaný v roku 1796 a vykonanie závetu kanonika Jozefa Juračku ukončené v roku 1799. DABB, f. K-BB, Kanonici, nečíslované.

⁶⁸ DABB, f. K-BB, k. P115 s. 62–63 a DABB, f. KVBD, CV19C I. Dištrikt Zvolen superior 1785 – Banská Bystrica Katedrála zv. I. s. 71–72.

⁶⁹ Bližšie k vývoju tohto fondu – základiny pozri napr. SEDLÁK, František. Verejné základiny, Prefektúra vz dištriktu Šaľa, 1793 – 1851, I. Bratislava 1993. s. 1–3.

⁷⁰ KELEMEN, Institutiones Juris Hungarici Privati. Liber II..., s. 868.

⁷¹ KELEMEN, Institutiones Juris Hungarici Privati. Liber II..., s. 869.

Občianska spoločnosť a posledné zmeny v špecifickom postavení duchovenstva z hľadiska testamentárneho práva: Stručne k zmenám v 19. storočí a ich recepcia do právneho poriadku I. ČSR

V ďalšom vývoji testamentárneho práva duchovenstva bol v nasledujúcom období významným medzníkom prerod spoločnosti zo stavovskej na občiansku. Samostatná kategória dedičského práva – dedenie po cirkevných osobách zachovaná zostala, no musela sa prispôbiť spoločenským zmenám. Po krátkej platnosti naoktrojovaného rakúskeho občianskeho práva v Uhorsku, sa zásadnejšie zmeny v dedičskom práve zaviedli v roku 1861 v Dočasných súdnych pravidlách Judexkuriálnej konferencie (napr. zrušenie rozdielu medzi donačným a nedonačným majetkom, zavedenie povinného dielu neopomenuteľných dedičov).⁷² Formálne náležitosti závetov boli zase upravené zákonom XVI/1876.⁷³

Zmeny uskutočnené v priebehu 19. storočia boli recipované aj do právneho poriadku I. ČSR (na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi). Pri cirkevných osobách sa zvláštny režim zachoval len v prípade cirkevného majetku, ktorý si duchovní nadobudli zo svojich cirkevných benefícií alebo z iných cirkevných ziskov. Pre zvyšný majetok platili i pri duchovenstve pravidlá, ktoré sa vzťahovali na všetkých ostatných občanov. Z majetku cirkevného pôvodu mali byť v prvom rade uspokojené povinné odkazy v prospech cirkevných základín a ústavov (napr. škôl, nemocnice, sirotince).

Pôvodní preláti – veľkňazi mohli z majetku, ktorý teda pochádzal vyslovene z cirkevných príjmov slobodne testovať len tretinu. Druhá tretina z tohto typu majetku prislúchala štátu a tretia cirkvi. V prípade, že nebol spísaný závet, tak tretia tretina pripadla zákonným dedičom. Pri zákonných dedičoch oproti minulosti, tiež nastal posun. Za neopomenuteľných dedičov sa považovali v prípade duchovného rodiča, ktorí mali nárok na povinný diel z tejto tretiny. V porovnaní so situáciou v 18. storočí, kde mohol prelát slobodne testovať aj z majetku, ktorý nadobudol z výnosov svojho benefícia, sa tak jeho možnosti zmenšili. No na druhej strane odpadla povinnosť kráľovského súhlasu.

Nižšie duchovenstvo mohlo s celým svojim majetkom v prípade smrti disponovať úplne slobodne s podmienkou, aby neboli opomenuté povinné odkazy a ani povinný diel pre rodičov z celého nadobudnutého majetku.

Ak závet absentoval, zostalo pôvodné tretinové delenie t.j. jedna tretina cirkvi, druhá chudobným a tretia zákonným dedičom do 10-pokolenia. Ak však boli príbuzní chudobní, mohli zdediť i tretinu pre chudobných, ak však nepresahovala hodnotu 1000 Kč.⁷⁴

Záver

Štúdia sa venuje historickému vývoju testamentárneho práva uhorského duchovenstva, pričom jadrom nášho príspevku je situácia v testamentárnom práve duchovných v období 17. a 18. storočia. Práve v tomto čase totiž možno zachytiť zásadný zlom v otázke ustálenia pravidiel testovacej slobody duchovenstva na všetkých úrovniach.

⁷² GÁBRIŠ, Tomáš. Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861, monografická štúdia a historickoprávny komentár. Bratislava 2014, s. 201–206.

⁷³ Bližšie pozri ŠVECOVÁ, Adriana. Formálno-právna stránka zriadenia úkonov posledného poriadku na Slovensku do roku 1950. Bratislava 2010, s. 62 a nasl.

⁷⁴ GZOVSKÝ, Vladimír. Privátne testamety. Podľa práva platného na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. Prešov 1925, s. 71.

Dôležitým momentom vo vývoji testamentárneho práva bolo otrásenie silnej pozície rímskej cirkvi v štáte v priebehu 16. storočia ako aj definitívne vytvorenie dvoch samostatných systémov testovania pre vyššie a nižšie duchovenstvo. Postupne taktiež možno sledovať ako sa otázka testamentárneho práva stáva nielen predmetom vzťahu cirkev – patrón, ale štátneho práva, najmä čo sa týka testamentárnej slobody prelátov.

Preláti boli počas svojho života zasvätenému duchovnej službe, buď len užívateľmi titulov alebo titulov spojenými s benefíciami, na ktoré sa viazali hospodárske príjmy a úžitky. Ako už bolo spomenuté v štúdiu, pôvod benefícií a z nich plynúcich príjmov, ktoré mal vysoký predstaviteľ cirkvi v držbe spočíval v Uhorsku v kráľovských daroch – donáciách. Malý počet opátov a prepoštov zase fungoval z donácií – darov súkromných osôb.⁷⁵

Už len status najvyšších cirkevných hodnostárov – prelátov bol z pohľadu dedičského práva špecifický. Keďže vysoký cirkevný predstaviteľ bol v tomto období zároveň šľachticom,⁷⁶ logicky sa naskytovala potreba v tejto situácii vytvoriť prienik, ktorý by bol uspokojivým s ohľadom na krajinské právo – šľachtický rod a iných dedičov mimo rodiny a uspokojivým taktiež s ohľadom na potreby cirkvi.⁷⁷ V konečnom dôsledku bol však panovník pravým a zákonným dedičom nielen šľachticov, ale s ohľadom na patronátne právo aj prelátov.⁷⁸

Majetok preláta sa z pohľadu jeho pôvodu teda delil na tri základné skupiny. Na majetok rodový, cirkevný (benefíciá) a majetok nadobudnutý. Každý z týchto druhov majetku podliehal zvláštnemu režimu z pohľadu dedenia.⁷⁹ Avšak majetok sa dedil podľa krajinského práva, s benefíciami sa disponovať nemohlo, keďže patrili cirkvi, čiže po smrti preláta sa aj cirkvi navracali (sem podľa spomenutého vyššie patrili knihy, kňazské rúcha, liturgické, predmety a fundácie) a na disponovanie v prípade smrti zostávala len časť majetku, ktorá bola prelátom nadobudnutá.⁸⁰

Vplyv patronátneho práva panovníka bol v prípade testamentárneho práva prelátov evidentný takmer celé nami sledované obdobie, pôsobili naň však logicky i iné faktory dané zmieneným historickým a spoločenským vývojom. Výsledky tohto vývoja možno sledovať prostredníctvom synodálnych záverov, kráľovských diplomov, nariadení, či dohôd, ktoré boli v konečnom dôsledku vždy kompromisom medzi cirkvou a panovníkom. V podstate, tak do konca feudalizmu možno sledovať zásahy resp. vplyv panovníka na testamentárnu slobodu prelátov. Istú zmenu priniesla až druhá polovica 19. storočia, koniec feudalizmu a pozvoľná transformácia uhorskej spoločnosti na občiansku, no v zásade osobité postavenia kléru zostalo v testamentárnom práve zachované.

Čo sa týka nižšieho kléru, tu panovník – štát na rozdiel od dedičstva po prelátoch nechal cirkvi voľnosť a testamentárne právo sa v základnom rámci síce riadilo podobne ako u prelátov snemovými článkami a závermi synod, no podľa našej skúsenosti bolo konkrétnejšie regulované vnútornými predpismi – štatútmi (diecéznymi štatútmi, štatúty

⁷⁵ KELEMEN, *Institutiones Juris Hungarici Privati. Liber II...*, s. 863.

⁷⁶ Po potlačení Dóžovho povstania bol na sneme v roku 1514 prijatý zákonný článok č. 24, v ktorom sa jasne zakazovalo, aby bola za biskupa vyvolená osoba sedliackeho pôvodu. LUKAČKA, *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI...*, s. 145, č. 57.

⁷⁷ MIČKOVÁ, *Závety cirkevných hodnostárov banskobystrickej diecézy...*, s. 85.

⁷⁸ ŠTENPIEN, *Tripartitum...*, s. 75.

⁷⁹ KELEMEN, *Institutiones Juris Hungarici Privati. Liber II...*, s. 864 – 867.

⁸⁰ KELEMEN, *Institutiones Juris Hungarici Privati. Liber II...*, s. 866.

kapituly). Nemožno však určite hovoriť o svojvôli v testovaní, pretože nižšiemu kléru závet potvrdzoval vyšší cirkevný orgán – biskup, arcibiskup.

Po rehoľníkoch až do konca sledovaného obdobia dedila len rehoľa, čo potvrdili aj nariadenia z roku 1795 a 1836.⁸¹

Po formálnej stránke podobne ako u prelátov, tak aj u nižšieho duchovenstva sledujeme, že univerzálny dedič alebo dedičia v závetoch absentujú a jednotlivé závetné dispozície sú delené prostredníctvom odkazov.

Zoznam použitých prameňov a literatúry:

Archívy:

Diecézny archív Banská Bystrica, fond Kapitula – Banská Bystrica

Diecézny archív Banská Bystrica, fond Kanonické vizitácie Banskobystrickej diecézy 1754 – 1830

Edície prameňov:

Decreta Constitutiones, Et Articuli, Serenissimorum, & Apostolicorum Regum, Ac Inclytorum Statuum, & Ordinum, Regni Ungariae, Partiumque Eidem annexarum A Temporibus Sancti Stephani Primi Regis, esque ad Leopoldum Magnum exclusive: Annis videlicet Sexcentis. Quinquaginta Quinque, in Publicis Eorudem Comotiis, Conclusi, & Editi, Tyrnaviae: Typis Academicis Societatis Jesu, 1742.

LÁCLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana. Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790. Trnava 2007.

LUKAČKA, Ján a kol. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou. Bratislava 2004.

PÉTERFFY, Carolus. Sacra concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata, ab anno Christi MXVI. usque ad annum XXXIV. Pars secunda. Posonii Anno MDCCXLII.

WAGNER, Carolus. Analecta Scepussii sacrii et profani. Pars I. Viennae 1774. Dostupné na internete https://library.hungaricana.hu/en/view/KozMagyOkmanytarak_Analecta_01/?pg=2&layout=s; 25.06.2025

Monografie a zborníky ako celok:

BITSKEY, István. Petrus Cardinalis Pazmany Archiepiscopus Strigoniensis. Trnava 2010.

BONCZ, Ferencz. Katolikus főpapi hagyatékok, körüli eljárás és erre vonatkozó föbb rendeletek. Budapest 1878.

GÁBRIŠ, Tomáš. Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861, monografická štúdia a historickoprávny komentár. Bratislava 2014.

GZOVSKÝ, Vladimír. Privátne testamenty. Podľa práva platného na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. Prešov 1925.

HUSZTY, Stephanus. Jurisprudentia Practica seu Commentarius Novus in Jus Hungaricum Compositus. Liber primus. Editio tertia prioribus correctior. Agriae 1794.

KELEMEN, Emericus. Institutiones Juris Hungarici Privati. Liber II. De rebus, Volumen I. Pestini 1814.

LÁCLAVÍKOVÁ, Miriam. – ŠVECOVÁ, Adriana. Dejiny právnického vzdelávania na Trnavskej univerzite v Trnave. 2 doplnené a prepracované vydanie, Praha 2021.

LUBY, Štefan. Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava 2002.

LUKÁCS, Ladislaus. S.I. (ed.) Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551 – 1773), Pars II. I-Q, Romae 1988.

⁸¹ LUBY, Dejiny súkromného práva..., s. 529.

- SEDLÁK, František. Verejné základiny, Prefektúra vz dištriktu Šaľa, 1793 – 1851, I. Bratislava 1993.
ŠTENPIEN, Erik. Tripartitum. Bratislava 2008.
ŠVECOVÁ, Adriana. Formálno-právna stránka zriadenia úkonov posledného poriadku na Slovensku do roku 1950. Bratislava 2010.
TOMKO, Jozef. Zriadenie Spišskej, Banskobystrickej a Rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1995.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

- GLEJTEK, Miroslav. Testamenty a testamentárne právo spišských kanonikov v 18. storočí (Testament kanonika Andreja Čepešeniho z roku 1738). In *Studia Historica Nitriensia* 2013, roč. 17, č. 1. s. 82–98.
LÁCLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana. Uhorská právna obyčaj v znení novovekej právnej vedy. In *Dny práva* 2016, Právni obyčej, časť I. *Acta universitatis Brunensis, Iuridica* vol. 582 Brno 2017. s. 164–184.
MIČKOVÁ, Zuzana – ŠOŠKOVÁ, Ivana. Adopcie v historickom kontexte z aspektu uhorskej právnej vedy. In *Štát a právo*, 2023, roč. 10, č. 1., s. 53–67.
MIČKOVÁ, Zuzana. Závety cirkevných hodnostárov banskobystrickej diecézy vo svetle kánonických vizitácií a protokolu hodnoverného miesta. In *Právno-historické trendy a výhľady*. VI. / A. Švecová, I. Lanczová, A. Gajarský (eds.) Praha 2021, s. 78–88.
NEMEŠ, Jaroslav. Biskupi a testamenty uhorského duchovenstva v stredoveku. In *Studia Historica Nitriensia*, 2020 roč. 24, č. 2, s. 322–338.

Internetové zdroje:

- Dokumenty Druhej synody Spišskej diecézy. Náместovo 2011. Dostupné na internete: https://kapitula.sk/wp-content/uploads/2021/08/Dokumenty-2DS_komplet.pdf; 13.04.2025.
<https://www.papalencyclicals.net/councils/ecum10.htm>; 22.07.2025.
HU MNL OL A 57 - 07 - 0001, A 57 - Magyar Kancelláriai Levéltár - Libri regii - 7. kötet - 23. oldal (1619 - 1633), fol. 483–484. In *Hungaricana* Dostupné na internete: https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/view/hu_mnl_ol_a057_07_0001/?pg=232&bbbox=-105%2C-2047%2C3113%2C47; 08.02.2026.
Articuli Diaetales Anni MDCCXV Pro Fidelibus nostris Vniuersitatis Comitatus Comaromiensis. Dostupné na internete: <https://dikda.snk.sk/view/uuid:c86a32d6-ae1a-4606-a943-68682147ca00?page=uuid:9deacce8-134f-4440-aa84-ec27c31c3cfb>; 30.08.2025.

Počet slov: 9 873

Počet znakov (vrátane medzier): 70 408